

OSOBY OPRÁVNĚNÉ K VÝKONU PRÁV SPOJENÝCH S AKCIÍ, A MAJETKOVÁ PRÁVA AKCIONÁŘŮ

TOMÁŠ HORÁČEK

Zákon o cenných papírech¹⁾ (dále jen „ZCP“) v § 1 písm. a) podobně jako obchodní zákoník²⁾ (dále jen „ObchZ“) v § 155 odst. 1 charakterizují akcii jako cenný papír. V odborných publikacích lze nalézt definici cenného papíru jako písemného projevu vůle (tzv. skripturního aktu), se kterým jsou spojena subjektivní práva takovým způsobem, že dispozice s těmito právy je možná jen současně s dispozicí se skripturním aktem³⁾. Tato definice se uplatňuje jak pro listinné cenné papíry, tak pro cenné papíry zaknihované, u kterých písemnou formu projevu vůle nahrazuje zápis do zákonem stanovené evidence. Tou je ve smyslu § 1 odst. 3 ZCP evidence vedená v registrech emitentů a na účtech majitelů cenných papírů u Střediska cenných papírů, u České národní banky, případně u jiné právnické osoby, se kterou Středisko cenných papírů uzavřelo smlouvu o vedení části evidence ve smyslu § 70a ZCP.

Lze tedy zjednodušeně říci, že cenným papírem je listina, případně zápis ve stanovené evidenci, se kterým jsou většinou pevně spojena určitá práva a povinnosti, jejichž výkon přísluší osobě majitele tohoto cenného papíru.

Ve shodě s tímto pojetím definuje obchodní zákoník v § 155 odst. 1 akcii jako cenný papír, s nímž jsou spojena práva akcionáře – majitele akcie – podílet se na řízení akciové společnosti, jejím zisku a na likvidačním zůstatku při jejím zániku. Výčet práv spojených s akcií učiněný v citovaném ustanovení není úplný. Obchodní zákoník definuje na dalších místech právní úpravy akciové společnosti další práva a také povinnosti, která jsou spojena s akcií. Zákoník však vyjadřuje tímto neúplným výčtem základní charakteristiku akcie jako podílnického cenného papíru, podle níž akcionář není nadán zákonem stanovenými právy a povinnostmi jen proto, že je společníkem akciové společnosti, ale především proto, že je majitelem akcie jako cenného papíru, v němž jsou akcionářská práva a povinnosti inkorporována. Proto v případě

1) Zákon č. 591/1992 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů.

2) Zákon č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů.

3) Dědič, J.: Cenné papíry, Prospektrum, Praha 1994.

charakteristiky práv a povinností společníka akciové společnosti nelze hovořit o právech či povinnostech akcionáře, ale o právech či povinnostech spojených s akcií, k jejichž výkonu je oprávněn akcionář jako majitel akcie.

OSOBY OPRÁVNĚNÉ K VÝKONU PRÁV SPOJENÝCH S AKCIÍ, MAJITEL AKCIE – AKCIONÁŘ

Z uvedeného vyplývá, že zjištění, kdo je majitelem akcie, má prvořadý význam pro určení osoby oprávněné vykonávat vůči společnosti akcionářská práva a povinné plnit akcionářské povinnosti. Tuto osobu označuje obchodní zákoník v § 155 odst. 1 za akcionáře. Dnes snad již není v teorii sporu o tom, že akcionář je společníkem akciové společnosti.

Určení, kdo je akcionářem společnosti, je závislé na podobě a formě akcie. Akcie mohou ve smyslu § 155 odst. 2 ObchZ nabývat podoby listinných nebo zaknihovaných cenných papírů. Akciová společnost může vydat tyto akcie ve dvou formách, a to jako akcie na jméno nebo akcie na majitele (doručitele).

Jde-li o listinnou akcii na majitele, je akcionářem osoba, která je držitelem listiny představující akcii. V případě zaknihované akcie na majitele je akcionářem ten, na jehož účtu je v evidenci Střediska cenných papírů, příp. v evidenci jiné právnické osoby (viz výše) příslušná akcie uvedena. To platí i v případě, kdy již byla uzavřena smlouva o převodu akcie na nového nabyvatele dle § 13 ZCP, ale nebyla ještě provedena registrace tohoto převodu v příslušné evidenci (§ 21 odst. 1 ZCP).

Listinná akcie na jméno je dle § 156 odst. 5 ObchZ ve spojení s § 3 odst. 3 ZCP cenným papírem na řad. Majitelem této akcie je tedy osoba na akcii jmenovitě uvedená nebo osoba, které svědčí nepřetržitá řada platných indosamentů.

Konečně majitelem zaknihované akcie na jméno je osoba, na jejímž účtu je v evidenci Střediska cenných papírů, příp. v evidenci jiné právnické osoby příslušná akcie na jméno vedena.

Zásadu, dle níž by měl být majitel akcie – tedy akcionář – osobou oprávněnou k realizaci práva a povinností spojených s akcií, obchodní zákoník plně nedodrжуje.

Tak především v § 156 odst. 2 a 7 výslovně určuje pro jednotlivé podoby a formy akcií, koho považuje za osobu oprávněnou k výkonu akcionářských práv a povinností ve vztahu ke společnosti.

Pro akcie znějící na majitele, ať již v podobě listinné nebo zaknihované, charakterizuje obchodní zákoník v § 156 odst. 7 takovou osobu shodně s určením osoby akcionáře – majitele akcie. Tak práva spojená s listinnou akcií na majitele je oprávněn vykonávat vůči společnosti ten, kdo tuto akcii předloží. Práva spojená se zaknihovanou akcií na majitele vykonává osoba vedená v příslušné evidenci (viz výše).

Odlišnou úpravu však obchodní zákoník přijal pro listinné i zaknihované

akcie na jméno. § 156 odst. 3 totiž stanoví, že práva spojená s akcií na jméno je oprávněna ve vztahu ke společnosti vykonávat osoba, která je uvedena v seznamu akcionářů. Tento seznam je akciová společnost povinna vést v případě, kdy vydala akcie na jméno (§ 156 odst. 2 ObchZ). Změna zápisu osoby akcionáře v seznamu akcionářů nenahrazuje provedení rubropisu v případě listinné akcie na jméno ani registraci převodu provedenou v příslušné evidenci při převodu zaknihované akcie na jméno. Je však podmínkou pro účinnost převodu akcie na jméno ve vztahu ke společnosti. Změnu zápisu je akciová společnost povinna provést bez zbytečného odkladu poté, co jí bude taková změna prokázána.

V důsledku této úpravy je možná situace, kdy řádně provedený převod akcie na jméno, který nabyl všech účinků ve vztahu ke třetím osobám, je zcela neúčinný ve vztahu ke společnosti samé, neboť podnět k provedení příslušné změny v seznamu akcionářů nebyl učiněn. Jinými slovy se v tomto případě osoba akcionáře nebude shodovat s osobou, která je dle obchodního zákoníku oprávněna k výkonu práv spojených s akcií, a to až do doby, kdy příslušná změna v seznamu akcionářů bude provedena. Dochází tak k narušení povahy akcionáře – majitele akcie – jako osoby oprávněné k výkonu akcionářských práv. A je otázkou, zda vůbec lze hovořit po dobu od okamžiku převodu akcie do provedení řádného zápisu změny v seznamu akcionářů o majiteli akcie či o akcionáři, neboť tato označení jsou bytostně spojena právě s oprávněním vykonávat práva inkorporovaná v cenném papíru.

Na problematičnosti formulace ustanovení § 156 odst. 3 nemění nic skutečnost, že akciová společnost bude vyžadovat k uplatnění práva i předložení příslušné listinné akcie nebo si vyžádá i výpis z příslušné evidence dle zákona o cenných papírech v případě zaknihovaných akcií na jméno. Tak například § 178 odst. 1 ObchZ jasně hovoří o akcionáři, který má právo na dividendu. A akcionářem bude v případě listinných resp. zaknihovaných akcií na jméno, jak uvedeno výše, osoba, které svědčí nepřetržitá platná řada indosamentů resp. osoba, na jejímž účtu v příslušné evidenci je daný cenný papír veden, bez ohledu na to, zda tato osoba je zároveň zapsána v seznamu akcionářů či nikoli.

De lege ferenda by bylo možno předejít uvedeným nejasnostem záměnou formulace „osoba uvedená v seznamu akcionářů“ v § 156 odst. 3 ObchZ za spojení „akcionář uvedený v seznamu akcionářů“. Pak by bylo zřejmé, že nabyvateli akcie, tedy novému akcionáři, který není ještě zapsán v seznamu akcionářů, jsou suspendována jeho akcionářská práva, a to do doby jeho řádného zápisu do tohoto seznamu. Zároveň pak práva spojená s akcií by nemohl vykonávat ani převodce akcie, tedy její dosavadní majitel, neboť přesto, že je osobou stále zapsanou v seznamu akcionářů, nespĺňuje pojmovou charakteristiku akcionáře.

Za současné platné právní úpravy může akciová společnost, alespoň v případě, že vydala zaknihované akcie na jméno, čelit případným nejasnostem

uplatněním § 156 odst. 2 in fine, dle kterého mohou stanovy společnosti rozhodnout o nahrazení seznamu akcionářů evidencí zaknihovaných cenných papírů vedenou dle zvláštního zákona (viz výše).

Vedle této výjimky, která je spíše legislativním nedopatřením než záměrem, obsahuje obchodní zákoník na různých místech úpravu dalších případů, kdy práva spojená s akcií není oprávněn vykonávat akcionář – majitel akcie. Z hlediska stupně zbavení akcionáře možnosti výkonu jeho akcionářských práv lze tyto případy dělit do pěti skupin:

I. Do první skupiny náleží ustanovení, které svou povahou znamená nejsilnější zásah do řádného výkonu akcionářských práv. Jde vlastně o období důsledků plynoucích z výše uvedeného problematického výkladu § 156 odst. 3 ObchZ, neboť i zde práva spojená s akcií není oprávněn vůči společnosti uplatnit řádný majitel akcie, ale bez vůle akcionáře osoba jiná, která již nemá k akciové společnosti žádný vztah. Rozdíl mezi oběma případy lze spatřovat kromě jiného právě i v zamýšlenosti pojednáváných úprav. Zatímco § 156 odst. 3 ObchZ je, jak výše řečeno, spíše nedopatřením zákonodárce, právní úprava tzv. rozhodného dne obsažená v § 156b je naopak projevem legislativního záměru.

II. Do druhé skupiny lze zařadit ustanovení § 156a ObchZ, které umožňuje, aby taxativně vymezená akcionářská práva uplatňovala vůči společnosti osoba, která není majitelem akcie. I zde jde o značný zásah do akcionářských práv, který je v tomto případě ovšem důsledkem projevu vůle samotného akcionáře.

III. Třetí skupinu představuje celá řada ustanovení, která zabraňují majiteli akcie v řádném výkonu jeho práv, aniž by tato práva byla oprávněna uplatňovat vůči společnosti místo akcionáře jakákoli osoba jiná. Z hlediska důvodů, pro které přistoupil obchodní zákoník k těmto omezením, lze vytvořit dva soubory vzájemně souvisejících ustanovení:

a) v prvních z nich je důvodem pro omezení akcionářských práv ochrana minoritních akcionářů; konkrétně jde o úpravu důsledků nabytí vlastních akcií akciovou společností obsaženou v § 161d odst. 1 ObchZ a důsledků nabytí akcií ovládanou osobou provedenou § 161f odst. 1 ObchZ,

b) druhý soubor ustanovení je právní úpravou sankcí stíhajících akcionáře jako důsledek řádného neplnění zákonem stanovených povinností; zmíněné sankce spočívají v pozastavení možnosti výkonu práv spojených s akcií (zatímním listem) a jejich úprava je obsažena v § 176 odst. 5 § 186b odst. 2, § 209 odst. 2, § 213a odst. 2, § 213b odst. 4 a § 213c odst. 4 ObchZ.

IV. Zvláštní samostatnou skupinu tvoří § 176 odst. 3 ObchZ, který upravuje je zatímní list a práva s ním spojená. Dle citovaného ustanovení je zatímní list

cenným papírem na řad, se kterým jsou spojena práva vyplývající z akcií, které zatímní list nahrazuje. Znamená to tedy, že všechna práva, která jsou jinak spojena s akcií, je oprávněna vůči společnosti vykonávat osoba, která je majitelem zatímního listu nahrazujícího příslušné akcie. Otázkou je, zda majitelem zatímního listu lze označovat jako akcionáře a v důsledcích i jako společníka akciové společnosti, neboť z § 155 odst. 1 ObchZ plyne, že pouze s majetkovým poměrem k akcií je spojeno označení jejího majitele jako akcionáře – společníka akciové společnosti.

Majitel zatímního listu je jistě společníkem akciové společnosti. Plyne to nejen z jeho práv, která vůči společnosti může uplatnit a která jsou shodná s právy akcionáře, ale například i z pojetí důsledků prodlení se splácením akciového emisního kursu obsažených v § 177 ObchZ, neboť jde o období procesu vyloučení *společníka* ze společnosti s ručením omezeným v důsledku nesplnění jeho vkladové povinnosti.

Zda však lze majitele zatímního listu označit i jako akcionáře společnosti není jednoznačné a lze se přiklonit spíše k závěru, že nikoli. Činí tak i obchodní zákoník, který označuje majitele zatímního listu za upisovatele, pro kterého teprve od okamžiku úplného splacení emisního kursu akcií přijímá označení akcionář (§ 176 odst. 5).

Je však otázkou, jak se pojmově vypořádat s obdobím, kdy společník akciové společnosti již splatil emisní kurs upsaných akcií, tedy je akcionářem, ale nadále zůstává majitelem zatímního listu, který akciové společnosti dosud nevrátil. Na základě odkazu z § 176 odst. 5 na § 213a odst. 2 ObchZ může dojít dokonce k absurdní situaci, kdy majitel zatímního listu bude pojmově akcionářem, neboť splatil emisní kurs jím upsaných akcií, ale akcionářem zbaveným možnosti výkonu veškerých akcionářských práv, a to z důvodu prodlení s předložením zatímního listu k výměně za akcie. K problematice délky lhůty pro předložení zatímního listu k výměně za akcie viz níže.

Velmi nejasná je také aplikace ustanovení § 176 odst. 4 ObchZ, dle kterého se na právní režim zatímních listů užijí obdobně ustanovení o akciích na jméno. Proto ačkoli obchodní zákoník zatímní listy označuje výslovně za cenné papíry na řad, platí pro uplatňování práv s nimi spojených v důsledku zmínované obdobné aplikace *mutatis mutandis* to, co bylo uvedeno jako problematické v souvislosti s výkonem práv spojených s akciemi na jméno.

Samostatnou úvahu by zasloužila též otázka, zda majitel zatímního listu je zatížen pouze povinnostmi splatit emisní kurs akcií, které zatímní list nahrazuje, nebo zda i on je povinen k řádnému plnění všech povinností, které jinak přísluší majiteli akcie (§ 176 odst. 3 Obch. Z.).

V. Do poslední páté skupiny patří ta ustanovení obchodního zákoníku, která omezují akcionáře pouze ve výkonu jednoho akcionářského práva, konkrétně práva hlasovat na valné hromadě. Obchodní zákoník zbavuje akcionáře zmíněného práva:

a) v ustanovení § 186c odst. 2 písm. a) až f), ve kterém je obsažen zákaz výkonu hlasovacího práva,

b) v ustanovení § 159 odst. 3, v souvislosti s úpravou hlasovacího práva u prioritních akcií.

K vybraným ustanovením majícím dopad pro uplatňování majetkových práv spojených s akcií podrobněji.

AD 1) Právní úprava rozhodného dne byla do obchodního zákoníku vložena zákonem č. 142/1996 Sb.. Aplikace § 156b se váže pouze na akcie zaknihované, protože právě u této podoby akcií může docházet k nejasnostem, kdo je oprávněn vykonat určité právo se zaknihovanou akcií spojené. Citované ustanovení dopadá jak na zaknihované akcie na jméno, tak na zaknihované akcie na majitele.

Podstata úpravy obsažené v § 156b ObchZ spočívá v určení dne rozhodného pro posouzení, zda určitá osoba je oprávněna uplatňovat vůči společnosti nárok plynoucí z práva spojeného s akcií. Toto zjištění oprávněné osoby provádí společnost na základě výpisu z registru emitenta vedeného příslušnou právníčkou osobou (viz výše).

Před vložení citovaného ustanovení do obchodního zákoníku vznikaly nejasnosti, kdo je oprávněn uplatnit určité právo vůči společnosti v případech, kdy po předání výpisu z registru emitenta došlo k převodu akcie na jinou osobu. § 156b ObchZ reflektoval řešení, které přijala právní praxe, a svázal možnost výkonu samostatně převoditelného, popřípadě jiného práva spojeného se zaknihovanou akcií (případně jiným cenným papírem) s osobou, která je zapsána v příslušném registru emitenta k určitému dnu stanovenému zákonem – tzv. rozhodnému dnu, a to i v případě, že po rozhodném dnu dojde k převodu cenného papíru.

Akciová společnost si tedy vyžádá výpis z registru emitenta k rozhodnému dni, přičemž za osoby oprávněné k výkonu práva bude považovat osoby zapsané jako majitelé příslušných cenných papírů v tomto výpisu (viz též § 87b ZCP). Ke dni, k němuž se akciové společnosti předává výpis z jejího registru, středisko cenných papírů zaregistruje pozastavení výkonu práva dle § 27a odst. 1 písm. a) ZCP, a to na dobu sedmi dnů (§ 27a odst. 3 písm. a) ZCP). Po tuto dobu nebude v registru emitenta zaznamenán převod zaknihovaného cenného papíru nebo zřízení smluvního zástavního práva k zaknihovanému cennému papíru, i když mezi majitelem a třetí osobou k smluvní dispozici s tímto cenným papírem došlo.

Zbývá uvést pro uplatnění kterých práv obchodní zákoník, jiný zákon nebo dokument určený zákonem rozhodný den stanoví. Jde o výměnné nebo přednostní právo z vyměnitelných nebo prioritních dluhopisů (§ 160 odst. 3 ObchZ), o přednostní právo spojené se zaknihovanými akciemi upsat část nových akcií společnosti upisovaných ke zvýšení základního jmění (§ 204a odst. 4 ObchZ), o přednostní právo z opčního listu (§ 217a odst. 5). V těchto přípa-

dech určuje rozhodný den obchodní zákoník, přičemž od jeho úpravy se nelze odchýlit. Naproti tomu rozhodný den pro uplatnění práva účastnit se valné hromady upravuje obchodní zákoník subsidiárně pouze pro případ, že stanovby akciové společnosti nebo rozhodnutí předchodzí valné hromady neobsahují určení vlastní. I pro tento případ však obchodní zákoník přináší jistá omezení (§ 184 odst. 2). Podobně podpůrně upravuje rozhodný den pro uplatnění práva na dividendu také § 87a ZCP. I zde pro případ, kdy valná hromada určí rozhodný den odchylně (§ 87a odst. 3 ZCP), obsahuje zákon o cenných papírech omezení v rozsahu výběru možných dnů (§ 87a odst. 2 písm. a) ZCP).

AD 2) Problematika tzv. samostatně převoditelných práv bude zmíněna v souvislosti s výkladem práva na podíl na zisku (§ 156a odst. 2 ObchZ).

AD 3) Rozsahová omezení článku neumožňují zabývat se podrobněji důsledky nabývání vlastních akcií. Krátkou poznámku lze však učinit k ustanovením uvedeným pod bodem III. písm. b) (viz výše).

Problematikou se zde jeví již výše zmíněná úprava výměny zatímního listu za akcie obsažená v § 176 odst. 5 ObchZ, a to konkrétně v té části, ve které odkazem na § 213a odst. 2 ObchZ určuje lhůtu pro předložení zatímních listů akciové společnosti k výměně. Přesné určení délky této lhůty je *conditio sine qua non* možnosti uplatnit sankce proti „akcionáři – upisovateli“ spočívající dle § 213a odst. 2 ObchZ v suspenzi možnosti vykonávat práva spojená se zatímním listem, a to až do doby jeho řádného předložení. Jinými slovy, bez přesného určení délky této lhůty nelze jednoznačně stanovit, od kterého okamžiku se „akcionář – upisovatel“ dostal do prodlení s plněním povinnosti předložit zatímní listy k výměně.

V případech dle § 186b odst. 2, § 209 odst. 2, § 213a odst. 2, § 213b odst. 4 i dle § 213c odst. 4 je jednoznačné, že délku lhůty k předložení příslušného cenného papíru stanoví valná hromada, která zároveň rozhodla o změně druhu nebo formy akcií, o rozdělení akcií na více akcií o nižší jmenovité hodnotě, o zvýšení resp. snížení jmenovité hodnoty listinných akcií apod. Jedině § 176 odst. 5 ObchZ žádnou samostatnou úpravu pro přijetí rozhodnutí o délce zmiňované lhůty neobsahuje, pouze odkazuje na přiměřené použití § 213a odst. 2 ObchZ. Jeho aplikaci lze dojít k závěru, že i zde by délku lhůty měla určit valná hromada. Otázkou ovšem je, jaká valná hromada je oprávněna takové rozhodnutí přijmout.

Jistě je mylná představa, že po každém splacení emisního kurzu nesplacených akcií jednotlivým „akcionářem – upisovatelem“ bude svolána valná hromada k určení individuální lhůty pro předložení zatímního listu k výměně. Takové rozhodnutí musí proto přijmout valná hromada předcházející splacení emisních kurzů nesplacených akcií jednotlivými „akcionáři – upisovateli“. Dle § 177 odst. 1 ObchZ je upisovatel povinen splatit emisní kurs akcií, které upsal, v době určené ve stanovách, nejpozději však do jednoho roku od vzní-

ku společnosti. V průběhu takto stanovené lhůty může být v akciové společnosti svoláno několik valných hromad (i když to v praxi nebude obvyklé, vyloučit tuto možnost nelze), z nichž každá by mohla zcela odlišně stanovit délku lhůty k předložení zatímních listů. Jednotliví upisovatelé, kteří by řádně v různých obdobích po zápisu akciové společnosti do obchodního rejstříku (§ 177 odst. 1 in fine ObchZ), nejdéle však do jednoho roku, spláceli emisní kurs svých akcií, by tak byli vázáni různě dlouhými lhůtami pro předložení zatímních listů k výměně. Mohlo by tak dojít k porušení principu rovnosti všech akcionářů a ke vzniku právní nejistoty, a to s ohledem na důsledky, které obchodní zákoník s prodlením při předložení zatímních listů k výměně spojuje. Proto snad lze doporučit, aby určení délky zmiňované lhůty bylo v tomto případě, kdy jasná úprava v obchodním zákoníku chybí, obsaženo ve stanovách akciové společnosti a rozhodovala tak o něm již ustavující valná hromada. Jen tak lze zajistit, že přístup k jednotlivým upisovatelům řádně plnícím své povinnosti bude ze strany akciové společnosti jednotný.

MAJETKOVÁ PRÁVA SPOJENÁ S AKCIÍ

Obecný úvod v první části článku byl věnován pojetí práv spojených s akciemi jako cennými papíry a určení osob, které jsou oprávněny vůči společnosti tato práva vykonávat či uplatňovat.

V této druhé části bude pozornost upřena na právo na podíl na zisku spojené s akcií, které je v obchodněprávní teorii řazeno do tzv. práv majetkových. Vedle nich je majitel akcie nadán ještě tzv. společenstevními právy, která mu umožňují ovlivňovat vnější i vnitřní rozhodování, řízení a organizaci společnosti, a jsou vyjádřením pozice akcionáře – majitele akcie – jako společníka akciové společnosti. Mezi tato společenstevní práva lze řadit zejm. právo účastnit se valné hromady, právo hlasovat na valné hromadě, právo požadovat vysvětlení, právo podávat návrhy (vše viz § 180 ObchZ), právo na svolání mimořádné valné hromady (§ 181 ObchZ), právo požadovat zařazení určité záležitosti na pořad valné hromady (§ 182 odst. 1 písm. a) ObchZ) apod.⁴⁾

Majetková práva spojená s akcií lze definovat jako práva, jejichž realizace se projevívá v majetkové podstatě osoby, která je oprávněna k jejich řádnému výkonu. Mezi tato práva se řadí:

- právo na podíl ze zisku (§ 178 ObchZ),
- právo na podíl na likvidačním zůstatku při zániku společnosti bez právního nástupce (§ 179 odst. 3, § 220 ObchZ),
- právo na odkup akcií na základě veřejného návrhu (§ 183a, § 183b, § 183c, § 186a, § 213c ObchZ),
- práva na plnění poskytnuté při vrácení zaměstnaneckých akcií společnosti (§ 179 odst. 2 písm. b) ObchZ),

⁴⁾ K společenstevním právům viz též Dědič, J.: Práva a povinnosti akcionáře, Obchodní právo, 1/1996, Praha.

- právo na plnění při vrácení zatímního listu nebo jeho prohlášení za neplatný (§ 179 odst. 2 písm. c) ObchZ),
- právo na přednostní upisování části nových akcií (§ 204a ObchZ),
- právo podílet se na zvýšení základního jmění z vlastních zdrojů společnosti (§ 208 až 210 ObchZ),
- právo na úplatu při snížení základního jmění vzetím akcií z oběhu na základě losování (§ 213b odst. 5 ObchZ),
- právo na vrácení dosud nesplaceného emisního kursu při upuštění od vydání akcií (§ 213d odst. 2 ObchZ),
- právo na plnění při prohlášení akcií (zatímních listů) za neplatné (§ 214 odst. 4 ObchZ),
- právo na výplatu podílu na čistém obchodním jmění zaniklé společnosti (§ 220a odst. 1 ObchZ),
- právo na úhradu rozdílu, případně právo na předání dalších akcií právního nástupce (§ 220a odst. 3 ObchZ),
- právo na uhrazení ceny (§ 220a odst. 6 ObchZ).

PRÁVO NA PODÍL NA ZISKU

Jedním ze základních majetkových práv spojených s akcií je právo na podíl na zisku, tzv. právo na dividendu. Právo na dividendu je charakteristickým projevem pojetí akcionáře jako společníka akciové společnosti, jak to dokazuje i formulace § 155 odst. 1 ObchZ.

Právo na podíl na zisku je podrobně upraveno v § 178 ObchZ. Související ustanovení obsahuje obchodní zákoník v § 67 odst. 3, § 156a odst. 2, § 179 odst. 1, § 204 odst. 4, § 217 odst. 2; zákon o cenných papírech pak v § 12 a 87a.

Majiteli akcie vzniká právo na dividendu dle § 178 odst. 1 ObchZ poté, co valná hromada rozhodla podle výsledků hospodaření společnosti o rozdělení zisku mezi akcionáře. Působnost valné hromady v této věci je dána § 187 písm. f) ObchZ. Ziskem se pro účely rozdělení rozumí kladný hospodářský výsledek uplynulého účetního období. Z účetního hlediska jde tedy o kladnou závěrečnou částku výkazu zisků a ztrát.

Předtím, než takto určená hodnota zisku může být užitá k rozdělení mezi akcionáře, stanoví obchodní zákoník v § 67 odst. 3 a v § 217 odst. 2 akciové společnosti povinnost z této částky doplnit rezervní fond a v § 178 odst. 6 povinnost vyrovnat neuhrazené ztráty z minulých období.

K rozdělení však není určen pouze zisk spočívající v hospodářském výsledku za poslední účetní období. Akciová společnost může využít i nerozdělený zisk z minulých let, jakož i všechny prostředky z fondů tvořených ze zisku s tzv. volným režimem užití. Lze si tedy představit situaci, kdy společnost vyplatí akcionářům dividendu přesto, že její hospodaření v uplynulém účetním období skončilo ztrátou. Podmínkou ovšem je, že společnost dodrží další podmínky stanovené obchodním zákoníkem, které ji opravňují k výplatě dividendy.

• V § 178 totiž obchodní zákoník stanoví celou řadu omezujících kritérií, která musí být splněna, aby valná hromada mohla rozhodnout o užití hospodářského výsledku za uplynulé účetní období k rozdělení mezi akcionáře. Tak:

• a) Dle § 178 odst. 2 společnost není oprávněna rozdělit zisk mezi akcionáře, pokud čisté obchodní jmění společnosti k poslednímu dni účetního období zjištěné z roční účetní závěrky je, nebo by v důsledku rozdělení zisku bylo nižší než základní jmění společnosti zvýšené o položky pod písmeny a) až c) v citovaném ustanovení. Formulace tohoto omezení pro rozhodování valné hromady akciové společnosti přináší celou řadu nejasností.

• Již výklad pojmu zisk není jednoznačný. Rozumí se jím pouze hospodářský výsledek za poslední účetní období (v takovém případě by bez ohledu na stanovené omezení společnost mohla k rozdělení užit nerozdělené zisky minulých let a fondy ze zisku s volným režimem užití), nebo poslední hospodářský výsledek zvýšený právě o nerozdělené zisky minulých let a fondy ze zisku, které může společnost volně použít. Bohužel, odpověď není jednoznačná, neboť sám obchodní zákoník zejména v § 178 odst. 6 užívá termínu zisk promiskuitně v obou významech.

Nejasnosti může přinést i vložená věta: „nebo by v důsledku rozdělení zisku bylo“. Tento doplněk totiž modifikuje proces rozhodování valné hromady o výši zisku určeného k rozdělení mezi akcionáře zpětně ve vztahu k § 178 odst. 1 ObchZ. Valná hromada totiž nemůže na základě vykázaného výsledku hospodaření za uplynulé účetní období svobodně dle své úvahy a dle potřeby společnosti rozdělit zisk na část, která bude užitá k novému investování, a na část, která bude vyplacena akcionářům ve formě dividendy. Naopak. Valná hromada musí nejprve zjistit z roční účetní závěrky částku rovnající se rozdílu mezi čistým obchodním jměním a základním jměním společnosti zvýšeným dle § 178 odst. 2 písm. a) až c) ObchZ. Výsledná kladná hodnota rozdílu (rozdíl záporný, tedy případ, kdy čisté obchodní jmění je menší než upravené jmění základní, by znamenal, že společnost nesmí rozdělit zisk mezi akcionáře) je pak maximální částkou, které se může nejvýše rovnat část zisku určená valnou hromadou dle § 178 odst. 1 ObchZ k rozdělení mezi akcionáře. Jak z uvedeného plyne, vložení citované věty do formulace § 178 odst. 2 ObchZ značně komplikuje a ztěžuje postup valné hromady při určení práva akcionářů na dividendu za uplynulé účetní období.

• b) Dle § 178 odst. 6 nesmí být výše zisku určeného k rozdělení vyšší, než je výše zisku vykázaná v roční účetní závěrce za poslední účetní období snížená o povinný příděl do rezervního fondu dle § 217 odst. 2 (též § 67 odst. 3 ObchZ) a o neuhrazené ztráty a zvýšená o nerozdělený zisk minulých let a fondy vytvořené ze zisku, které společnost může použít dle svého volného uvážení. O problematickém užití pojmu zisk ve dvou různých významech v tomto ustanovení bylo pohovořeno výše.

• c) Dle § 178 odst. 7 nesmí společnost vyplácet podíl na zisku, pokud není zcela účetně odepsán stanovený nehmotný investiční majetek vykazovaný

v účetnictví společnosti na straně aktiv. Podle obchodního zákoníku je třeba pod pojmem nehmotný investiční majetek pro účely stanoveného omezení chápat zřizovací výdaje, jsou-li účtovány jako nehmotný investiční majetek na straně aktiv, a dále nehmotný investiční majetek, který byl předmětem nepeněžitých vkladů do společnosti. Nehmotný investiční majetek je podle opatření federálního ministerstva financí⁵⁾, kterým se stanoví účtová osnova a postupy účtování pro podnikatele, vykazován v účtové třídě O. Dle čl. I. odst. 3 této účtové třídy se nehmotným investičním majetkem rozumí:

- zřizovací výdaje vyšší než 20 000,- Kč; zřizovacími výdaji se ve smyslu čl. VIII odst. 1 rozumějí zejména výdaje spojené se zřízením společnosti, nikoli však investiční majetek nebo zásoby,

- další majetkové složky, kterými jsou dle čl. VIII odst. 2 až 4 nehmotné výsledky výzkumné a obdobné činnosti, které nejsou předmětem průmyslových a jiných ocenitelných práv, software a tzv. ocenitelná práva (know-how, licence, předměty průmyslového vlastnictví) za podmínek stanovených v čl. VII, pokud jejich ocenění je vyšší než 40 000,- Kč v jednotlivém případě a doba použitelnosti je delší než jeden rok,

- tzv. drobný nehmotný investiční majetek, kterým jsou zřizovací výdaje, jejichž ocenění je 20 000,- Kč a nižší a výše uvedené majetkové složky dle čl. VI-II odst. 2 až 4 s oceněním 40 000,- Kč a méně v jednotlivém případě s dobou použitelnosti delší než jeden rok, ovšem pouze za předpokladu, že účetní jednotka si drobný investiční majetek zařadí do investičního majetku (čl. I odst. 3 účtové třídy 0).

Nehmotný investiční majetek vykazovaný společností na straně aktiv musí být dle § 28 odst. 3 zákona o účetnictví⁶⁾ odepsán nejpozději do pěti let od jeho pořízení, čímž obchodní zákoník rozumí od okamžiku vzniku společnosti nebo ode dne splacení vkladu, byl-li nehmotný investiční majetek jeho předmětem.

Jak výše řečeno, pokud není nehmotný investiční majetek ještě zcela účetně odepsán, nesmí společnost vyplácet podíl na zisku. Výjimku tvoří případy, kdy fondy vytvořené ze zisku, které může společnost používat dle svého volného uvážení, a nerozdělený zisk minulých let jsou nejméně tak vysoké, jako účetní zůstatková cena tohoto nehmotného investičního majetku.

Účelem této právní úpravy je patrně ochrana akcionářů před nevhodným rozhodnutím o rozdělení zisku v případě, kdy by zejm. představenstvo nadhodnocovalo hospodářské výsledky společnosti s použitím problematicky ocenitelného nehmotného investičního majetku, který by byl vykazován v účetnictví společnosti na straně aktiv. Formulace obsažená v § 178 odst. 7 ObchZ však přináší některé výkladové otázky.

Tak například je nejednoznačná nejvyšší možná výše zisku určeného k rozdělení, pokud jsou fondy vytvořené ze zisku s volným použitím a nerozděle-

⁵⁾ Č.j. V/20 100/1992, ve znění pozdějších opatření.

⁶⁾ Zákon č. 563/1991 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů.

né zisky minulých let vyšší než účetní zůstatková cena nehmotného investičního majetku, který je odepisován. Je v takovém případě možno určit k rozdělení plné hodnoty dotčených fondů a nerozdělené zisky minulých let (případně i zisk dosažený za poslední účetní období), nebo jen tu část prostředků v fondech tvořených ze zisku a tu část nerozdělených zisků z minulých let (bez ohledu na posledně dosažený zisk), které svou výší přesahují účetní zůstatkovou cenu nehmotného investičního majetku, který je odepisován.

Zajímavé také je, že § 178 odst. 8 ObchZ zcela pomíjí právě zisk z posledního účetního období, byť by ho společnost vykázala v jakékoli výši. Znamená to tedy, že ten musí být vždy ve své plné výši dotací k tomu určených fondů?

Výsledný „zisk“ společnosti vypočtený dle § 178 odst. 6 ObchZ může být vedle svého rozdělení akcionářům použit i na výplatu podílu členů představenstva a členů dozorčí rady na zisku – tzv. tantiému (§ 178 odst. 3 ObchZ) – a k výplatě mezi zaměstnance společnosti (§ 178 odst. 4 ObchZ). V takovém případě však již nejde o práva spojená s akcií a proto jim nebude věnována pozornost⁷⁾.

Obdobně obchodní zákoník v souvislosti s právem na podíl na zisku upravuje též okamžik splatnosti dividendy, jakož i místo její výplaty majiteli akcie. Výklad otázek souvisejících s touto problematikou byl již zevrubně podán v odborné literatuře⁸⁾, a proto zaměříme pozornost na problematiku určení osoby, která je oprávněna vůči společnosti právo na dividendu uplatnit.

Prvá část článku byla věnována určení této osoby v obecné rovině, a to pro jednotlivé formy a podoby akcií. Nyní lze tyto zkušenosti aplikovat na uplatnění práva na podíl na zisku.

Právo na dividendu je spojeno s akcií. Vykonat toto právo vůči společnosti je tedy oprávněn majitel akcie. U listinných akcií na doručitele je touto osobou aktuální držitel příslušné akcie. U listinných akcií na jméno je to osoba, které svědčí nepřetržitá řada platných indosamentů a je zapsána do seznamu akcionářů, který je veden akciovou společností. Nejasnosti plynoucí z této úpravy byly zmíněny v části první.

Složitější je odpověď na otázku, kdo je osobou oprávněnou k uplatnění práva na dividendu u zaknihovaných akcií, ať již znějících na jméno nebo na majitele. U této podoby akcií musela zákonná úprava přesně určit den rozhodný pro výkon zmíněného práva, aby se předešlo případným nejasnostem.

Jak výše řečeno, rozhodný den obecně definuje § 156b ObchZ, který svou úpravou vlastně jen odkazuje na ustanovení vymezující tento den pro jednotlivá konkrétní práva spojená s akcií příp. s jiným cenným papírem. Pro právo na podíl na zisku je rozhodný den určen v § 87a ZCP.

Ustanovení § 87a odst. 1 písm. a) charakterizuje rozhodný den pro právo na dividendu pouze pro případ, pokud si valná hromada akciové společnosti

⁷⁾ Blíže viz Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M., a kol.: Obchodní zákoník s komentářem, C.H. Beck, 4. vydání, 1996, Praha.

⁸⁾ Zejména literatura uvedená pod odkazem č. 4 a 7.

(§ 87a odst. 3 ZCP) neurčí tento rozhodný den jinak. Pokud tak neučiní, platí, že osobou oprávněnou uplatnit vůči akciové společnosti právo na podíl na zisku je ten, kdo je majitelem akcie ke dni konání valné hromady, která rozhodla o výplatě dividend. Valná hromada akciové společnosti může jako rozhodný den stanovit den jiný. Nesmí ovšem porušit omezení obsažená v § 87a odst. 2 písm. a) ZCP. Rozhodný den proto nesmí předcházet dnu konání valné hromady, která rozhodla o výplatě dividendy, a zároveň nesmí následovat po dnu splatnosti dividendy.

K rozhodnému dni je akciová společnost povinna vyžádat si výpis z registru emitenta u příslušné osoby, která vede evidenci zaknihovaných akcií. V publikaci „Akciové společnosti“⁹⁾ je k výhodnosti či nevýhodnosti usnesení valné hromady o jiné úpravě rozhodného dne poznamenáno, že: „Výhodou použití zákonného rozhodného dne pro výplatu dividendy je, že postačí jeden výpis z registru emitenta, a to výpis pro účely konání valné hromady, protože podle tohoto výpisu lze vyplácet i dividendy v době jejich splatnosti.“. Citovaná argumentace je však zřejmě chybná. Autor v ní opomněl, že § 184 odst. 2 ObchZ obsahuje také samotnou úpravu rozhodného dne pro účast na valné hromadě. Tímto dnem je buď zákonem určený sedmý kalendářní den přede dnem konání valné hromady, nebo den stanovený rozhodnutím valné hromady nebo upravený ve stanovách, který ovšem nesmí o více než sedm kalendářních dnů a méně než o dva kalendářní dny předcházet dnu konání valné hromady. Ať již je rozhodný den pro účast na valné hromadě stanoven jakýmkoli způsobem, vždy bude platit, že jím nemůže být den konání valné hromady. Protože i v tomto případě je společnost povinna vyžádat si výpis z registru emitenta ke dni rozhodnému pro účast na valné hromadě, nemůže nikdy dojít k tomu, že oba výpisy, t.j. výpis z registru emitenta k rozhodnému dni pro účast na valné hromadě a výpis z registru emitenta pro právo na výplatu dividendy, by splynuly v jediný (a to i s ohledem na § 87a odst. 2 písm. a) ZCP). Akciová společnost bude nucena si vždy vyžádat dva samostatné výpisy. Uváděné důvody pro výhodnost užití zákonné úpravy rozhodného dne pro uplatnění práva na podíl na zisku společnosti nejsou z tohoto pohledu přesvědčivé.

Z výše uvedené zásady, že právo na dividendu je vůči společnosti oprávněn uplatnit pouze majitel akcie, připouští zákonná úprava výjimku. Dle § 156a odst. 2 ObchZ je právo na podíl na zisku spojené jinak s akcií tzv. samostatně převoditelným právem. To znamená, že toto právo může být od akcie odděleno.

Samostatně lze převést vždy pouze konkrétní právo na dividendu. Před rozhodnutím valné hromady o právu na podíl na zisku by proto byl převod konkrétního práva na dividendu neplatný (§ 178 odst. 11 ObchZ) stejně tak, jako převod obecného práva na všechny budoucí dividendy.

⁹⁾ Dědič, J., Kříž, R., Štenglová, I.: *Akciové společnosti*, C.H. Beck, 1997, Praha, str. 139 a 140.

Právo na podíl na zisku lze od akcie oddělit několika způsoby. Předně ho lze převést smlouvou o postoupení pohledávky dle § 156a odst. 3 ObchZ. Dále je možné dle § 156a odst. 5 ObchZ právo na dividendu spojit se samostatným cenným papírem vydaným k akci. Bude se tak stávat u listinných akcií, k nimž bude připojen tzv. kupónový arch obsahující kupóny.

Kupón je dle § 12 odst. 1 ZCP cenným papírem na doručitele, v němž musí být uvedeny údaje o druhu, emitentovi a číselném označení akcie, k níž byl vydán, o výši výnosu či způsobu jeho určení a o datu a místě uplatnění práva na výnos.

Může být sporné, zda v případě, že akciová společnost připojila k akci též kupónový arch, jsou jednotlivé kupóny převoditelné již před rozhodnutím valné hromady o výplatě dividendy, a to jako cenné papíry na doručitele. V takovém případě by však patrně konkrétní právo na podíl na zisku začaly reprezentovat teprve od okamžiku rozhodnutí valné hromady o rozdělení zisku dle § 178 odst. 11 ObchZ.

Konečně pokud byly vydány akcie v zaknihované podobě, lze samostatně převoditelné právo na výplatu dividendy oddělit od akcie též jeho samostatnou registrací v evidenci zaknihovaných cenných papírů emitenta. Od okamžiku provedení registrace stíhá oddělené právo na podíl na zisku samostatný právní osud odlišný od právního osudu akcie, s níž bylo registrované právo původně spojeno. To znamená, že po provedené registraci je k převodu práva na dividendu společně s akcií třeba dvou samostatných právních úkonů vážících se jak k akci, tak k samostatně převoditelnému právu (§ 156a odst. 6 ObchZ).

Zaknihované samostatně převoditelné právo na výplatu dividendy je převoditelné obdobně jako jakýkoli zaknihovaný cenný papír, i když samo cenným papírem není. Postupuje se tedy obdobně dle § 21 a násl. ZCP.

PERSONS AUTHORIZED TO EXECUTE RIGHTS RELATED TO SHARES, PROPERTY RIGHTS OF SHAREHOLDERS

Summary

Section 155 (1) of the Commercial Code defines a share as a security with attached shareholder's rights which he is entitled to exercise in relation to the company. The shareholder is considered not only as the owner of the share – the scripture act incorporating subjective rights – but also as a member of the public limited company.

Consequently, the identification of the shareholder is essential for ascertaining who enjoys the rights, or who is subject to obligations, attached to the share. The answer to this question varies according to the nature and the form of the share.

In the case of a certified bearer share, the shareholder is the person who holds the certificate representing the share. In the case of an uncertified bearer share the shareholder is the person on whose account the respective share is entered in the Securities Register or another juridical person's register (s. 70a of the Securities Act).

A share certificate made out to a name is, according to s. 156 (5) of the Commercial Code and

s. 3 (3) of the Securities Act, an order instrument. Its owner is the person specified in the share certificate or the person in whose favour a sequence of valid endorsements testifies. Finally the owner of a registered share is the person on whose account the appropriate registered share is entered in the Securities Register or another juridical person's register.

There are exceptions – allowed deliberately and sometimes unintentionally by the Commercial Code – to the above mentioned principle of the shareholder being the person entitled to exercise the rights and subject to obligations attached to the share. They are especially the following cases:

* As a result of imprecise wording in s. 156 (3) of the Commercial Code a person entitled to rights attached to the registered share can be the person who no longer owns the security but is still on the list of shareholders kept under s. 156 (2) of the Commercial Code;

*According to new provisions in the Commercial Law (amended by Act No. 142/1992 Coll.) the right attached to an uncertified security can be claimed against the company by a person entered in the appropriate register by the so called decisive day even though there was a transfer of the share effected after this day;

*Section 156a provides for the right of a person who is not a holder of the share to claim specified rights against the company. These so-called separately transferable rights can be transferred by a contract for assignment of a claim, or these rights can be separated from the share through a separate entry in the appropriate register of uncertified shares, or by way of issue of a separate share;

*There is another group of cases where the shareholder is not entitled to exercise the rights attached to the share. These are determined by a set of provisions preventing the shareholder from exercising properly his rights against the company. This interference in the shareholder's sovereignty in his position of a public limited company member can be justified by the protection of the minority shareholders (ss. 161d (1) and 161f (1) of the Commercial Code) or by the sanction for the shareholder's non-performance of the obligations set by law (s. 176 (5), s. 186b (2), s. 209 (2), s. 213a (2), s. 213b (4), s. 213c (4) of the Commercial Code).

*If a subscriber has not paid the full issue price of the subscribed share prior to the company's entry into the Commercial Register, the company shall issue to such subscriber the so-called interim certificate in lieu of all shares not fully paid by the subscriber. The interim certificate holder is entitled to exercise against the company all the rights which would otherwise be attached to the shares replaced by the interim certificate.

*The last group of restricting provisions includes those provisions of the Commercial Code which limit the shareholder in the exercise of only one of his rights, namely the right to vote at a general meeting. No other person is entitled to claim the same rights against the company. The shareholder's deprivation of his right otherwise attached to the share is based on s. 186c (2) (a-f) and s. 159 (3) of the Commercial Code.

In the theory of business law, the rights attached to a share can be divided into the so-called community rights and property rights. One of the basic property rights is the right to a proportion of the company's profits regulated by s. 178 of the Commercial Code. Under the subsection 1 of this section, the shareholder's right to a dividend arises once the general meeting has decided, taking into account the economic results, about the distribution of the profits among the shareholders. Under the profit a positive financial result achieved in the past accounting period is understood. It is not only this profit defined in the above way that is intended for distribution; the company can also distribute the retained profits from previous years as well as other funds, in their entirety, created from profits which the company may use as it sees fit. At the same time s. 178 (2), (6) and (7) sets out a number of restricting criteria for the general meeting to decide to pay out the dividend.

The right to a proportion of the company profits is one of the separately transferable rights as stipulated by s. 156a (2) of the Commercial Code.